

14.11.2012 Dnro: 559/D.a.4/2012

Eduskunnan sivistysvaliokunta
siv@eduskunta.fi

Asia: Eduskunnan sivistysvaliokunnan kuuleminen Unescon aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen hyväksymisestä
Viite: HE 101/2012 vp, saamelaiskäräjien kuuleminen sivistysvaliokunnassa 15.11.2012

1 Johdanto

Saamelaiskäräjät on tehnyt aloitteen Unescon aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn yleissopimuksen (jatkossa yleissopimus) ratifioimisesta 19.2.2010 opetus- ja kulttuuriministeriölle. Opetus- ja kulttuuriministeriö aloitti sopimuksen ratifioinnin valmistelutoimet vuonna 2010.

Yleissopimuksen tavoitteena on edistää aineettoman kulttuuriperinnön suojelua, taata eri yhteisöjen, ryhmien ja yksilöiden aineettoman kulttuuriperinnön kunnioittaminen ja lisätä tietoisuutta aineettomaan kulttuuriperintöön merkityksestä. Sopimus edellyttää osapuolten panevan toimeen sopimuksen mukaiset määräykset, joihin kuuluvat aineettoman kulttuuriperinnön säilyttäminen, tunnistaminen, tallentaminen ja luettelointi sekä tutkimus, suojelu ja tuki aineettoman kulttuuriperinnön vahvistamiseksi. Osapuolten tulee tarjota aineetonta kulttuuriperintöä koskevaa koulutusta ja tutkimusta sekä edistää eri toimijoiden välistä yhteistyötä kansallisesti ja kansainvälisesti.

Saamelaiskäräjät kannattaa yleissopimuksen ratifiointia ja pitää sopimuksen ratifiointia hyvin tärkeänä saamelaiskulttuurille ja sen suojalle. Saamelaiskäräjät kiinnittää kuitenkin huomiota muistiossa jäljempänä esitetyn tavoin sopimuksen toimeenpanoon ja sen resursointiin.

2 Yhteenveto

- a) Saamelaiskäräjät kannattaa sopimuksen ratifiointia.
- b) Saamelaiskulttuuriin aineettomana kulttuuriperintönä voidaan pitää esim. joikuperinnettä ja siihen liittyviä sanontoja, saamen käsityöperinteeseen (duodji-perinne) liittyvää tietämystä ja saamelaisten perinteistä tietoa esim. luontoon, säähän ja luonnonkäyttöön liittyen. Lisäksi saamelaistaide ja saamen kielen sisältämä tieto kuuluu sopimuksen suojan piiriin
- c) Suomessa saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvä perinteinen tieto ja aineeton kulttuuriperintö ovat sidoksissa saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin ja niiden erityisterminologiaan; poronhoitoon, kalastukseen, metsästyksen, keräilyyn ja saamen käsityöhön.
- d) Elinkeinorakenteen muuttuminen, saamen kielen vaihtuminen suomen kieleen, saamelaiselinkeinojen heikko kannattavuus ja saamelaisten muutto pois saamelaisten kotiseutualueelta uhkaavat saamelaisen aineettoman kulttuuriperinnön säilymistä.
- e) Aineeton kulttuuriperintö ei ole saamelaiskulttuurin kontekstissa museoissa tai arkistoissa säilytettävää tietoa eikä aineetonta kulttuuriperintöä voi suojella vain tallentamalla kulttuuriperinnöstä kertovia dokumentteja ja muita arkisto- ja museoaineistoa tai tutkimalla saamelaiskulttuuria.
- f) Aineettoman kulttuuriperinnön suojelu edellyttää kulttuuriperinnön säilymisen tukemista rahoituksella, hallinnollisilla ratkaisulla ja lainsäädäntöä kehittämällä.
- g) Aineettoman kulttuuriperinnön suojelu edellyttää toimenpiteitä kulttuuriperinnön väärinkäytöksiä vastaan.
- h) Saamelaista kulttuurimäärärahaa tulee nostaa vuodelle 2013 vähintään 205 000 euroon ja määrärahaa tulee nostaa vuosittain.

- i) Saamelaiskäräjät esittää, että saamelaiskäräjille osoitetaan resurssit aineettoman kulttuuriperinnön suojelusopimuksen saamelaisia koskevien velvoitteiden toimeenpanon valmisteluun ja edistämiseen osoitetaan 50 000 euroa vuodelle 2013.
- j) Saamelaiskäräjät toteaa, että perustuslain ja saamelaiskäräjälain mukaan saamelaisten aineeton kulttuuriperintö kuuluu saamelaisten perustuslaillisen itsehallinnon tehtäviin. Toimenpiteet, joihin Suomi ryhtyy saamelaisen aineettoman kulttuuriperinnön suojelemiseksi edellyttävät saamelaiskulttuurin osalta näiden tehtävien siirtoa saamelaiskäräjille ja toimintojen riittävää resursointia.
- k) Toimintalinjauksen laatiminen saamelaiskulttuuriin kuuluvan aineettoman kulttuuriperinnön edistämiseksi tulee laatia ja hyväksyä saamelaiskäräjillä
- l) Saamelaiskäräjien tulee toimia saamelaiskulttuurin aineettoman kulttuuriperinnön itsenäisenä asiantuntijaelimenä Suomessa.
- m) Saamelaisen aineettoman kulttuuriperinnön hallinnasta tulee perustuslain, alkuperäiskansajulistuksen ja KP-sopimuksen 1 artiklan nojalla vastata saamelaiskäräjät.

3 Sopimuksen tarkoittama aineeton kulttuuriperintö saamelaiskulttuurissa

Sopimuksen artiklan 2 mukaan aineettoman kulttuuriperinnön piiriin kuuluvat muun muassa seuraavat alat:

- (a) suullinen perinne ja ilmaisu, mukaan lukien kieli aineettoman kulttuuriperinnön välineenä;
- (b) esittävät taiteet;
- (c) sosiaaliset käytännöt, rituaalit ja juhlatilaisuudet;
- (d) luontoon ja maailmankaikkeuteen liittyvä tieto ja käytännöt;
- (e) perinteiset käsityöläistaidot.

Saamelaiskulttuuriin aineettomana kulttuuriperintönä voidaan pitää esim. joikuperinnettä ja siihen liittyviä sanontoja, saamen käsityöperinteeseen (duodji-perinne) liittyvää tietämystä ja saamelaisten perinteistä tietoa esim. luontoon, säähän ja luonnonkäyttöön liittyen. Lisäksi saamelaistaide ja saamen kielen sisältämä tieto kuuluu sopimuksen suojan piiriin. Nämä tiedot ja taidot ovat siirtyneet sukupolvelta toiselle tietoisien opettamisen, oraalisen tradition ja käytäntöjen kautta. Esimerkiksi saamelainen duodji-perinne osa saamelaista perinteistä tietoa, side menneisyyteen, esivanhempien kulttuuriseen perinteeseen, joka siirtyy sukupolvelta toiselle.

Artiklan d) kohdalla on yhtymäkohtia Suomen ratifioiman biodiversiteettisopimuksen artiklaan 8(j).¹ Ympäristöministeriön asettama kansallisen artikla 8(j)-työryhmä on määrittänyt saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvän perinteisen tiedon. Työryhmän mukaan Saamelainen luonnon monimuotoisuuteen liittyvä perinteinen tieto ilmenee saamelaisessa luonnonkäytössä ja perinteisten saamelaiselinkeinojen harjoittamisessa eli poronhoidossa, kalastuksessa, metsästyksessä, keräilyssä ja käsityössä sekä luontosuhteessa. Tieto välittyy saamen kielen luontoon, maastoon, säähän, poronhoitoon, käsitöihin, pyyntiin ja kalastukseen liittyvässä terminologiassa sekä saamenkielissä paikannimissä. Perinteistä tietoa siirretään tietoisien opettamisen, vanhemmilta sukupolvilta saadun mallin, joikujen ja suullisen kertomaperinteen kautta sekä poronhoito-, kalastus-, keräily käsityö- ja metsästyskäytänteissä.²

¹ Sopimusosapuolien tulee kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti kunnioittaa, suojella ja ylläpitää biologisen monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön kannalta merkittävää alkuperäiskansojen ja perinteisen elämänmuodon omaavien paikallisyhteisöjen tietämystä, innovaatioita ja käytäntöjä, sekä edistää ja laajentaa niiden soveltamista tämän tietämyksen, innovaatioiden ja käytäntöjen omistajien luvalla ja myötävaikutuksella sekä rohkaista tämän tietämyksen, innovaatioiden ja käytäntöjen käytöstä saatujen hyötyjen tasapuolista jakamista.

² www.ymparisto.fi/lumonet/8j

Suomessa on kolme pääjoikutyyppiä: luohiti (pohjoissaame), livde (inarinsaame) ja leu'dd (koltansaame). Joiut ovat saamelaiskulttuurissa osana arjen rutiineja ja sosiaalisia tilanteita. Niiden kautta siirretään luontoon ja luonnonkäyttöön liittyvää perinteistä tietoa ja tapoja. Joiuilla opetetaan nuorempaa sukupolvea henkilöistä ja sukulaisuusjärjestelmästä, luonnosta, paikoista, poronhoitotavoista ja eläimistä. Joikujen aiheet kumpuavat yhteisön merkkihenkilöistä, historiallisista tapahtumista, poronhoidosta, luonnonympäristöstä ja eläimistä. Joiut ilmentävät sosiaalista järjestelmää ja kulttuurista jatkuvuutta. Esimerkiksi lasten joiut ovat variaatioita vanhempien joiuista, jotka ovat puolestaan variaatioita heidän omien vanhempien joiuista. Saamelainen joikuperinne melkein katosi Suomesta 1900-luvun puolivälissä yhteiskunnallisen ja uskonnollisen painostuksen johdosta. Joikuperinne on elpynyt hitaasti 2000-luvulle tultaessa, mutta valitettavasti joiku ei ole vielääkään saavuttanut sitä asemaa, joka joiuilla oli saamelaisyhteiskunnassa 1900-luvun alkuväliin asti. Joikuperinteen taitajia on edelleen liian vähän. Joikua ei myöskään systemaattisesti opeteta kouluissa ja oppilaitoksissa.

Suomessa saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvä perinteinen tieto ja aineeton kulttuuriperintö ovat sidoksissa saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin ja niiden erityisterminologiaan; poronhoitoon, kalastukseen, metsästyksen, keräilyyn ja saamen käsityöhön. Elinkeinorakenteen muuttuminen, saamen kielen vaihtuminen suomen kieleen, saamelaiselinkeinojen heikko kannattavuus ja saamelaisten muutto pois saamelaisten kotiseutualueelta uhkaavat saamelaisen aineettoman kulttuuriperinnön säilymistä. Saamelaiskäräjien vuoden 2011 tilastojen mukaan Suomen saamelaisista jo noin 65 % (6.460) asuu saamelaisalueen ulkopuolella, heistä 653 ulkomailla. Ainoa saamelaisemmistöinen kunta Utsjoki on menettänyt saamelaisväestöä suhteellisesti eniten. Siellä saamelaisten osuus kunnan kokonaisväestöstä on nyt noin 60 % kun se vielä vuosituhaten vaihteessa oli yli 70 %. Kehitys on ollut nopeaa, vuonna 1992 saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asui 38 % saamelaisista. Yhteys saamelaiselinkeinoihin, -kieleen, perinteiseen luonnonkäyttöön ja perinteiseen tietoon heikkenee saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

Saamen käsityö on perinteisesti kuulunut osaksi saamelaisyhteisön jokapäiväistä elämää ja sosiaalista käytänteitä. Nykyisin elinkeinorakenteen muutos, suomalainen koulumaailma ja saamelaisten poismuutto pois perinteisiltä alueiltaan on johtanut käsityöperinteen uhanalaistumiseen. Erityisesti koltan- ja inarinsaamen käsityöperinteet ovat todella uhanalaisia. Inarin- ja kolttasaamelaisten keskuudessa on vain muutama käsityöperinteen kokonaisvaltainen osaaja.

Saamelaista käsityötä ja käsityöperinnettä hyödynnetään Lapissa saamelaiseen käsityöhön ja -kulttuuriin negatiivisesti vaikuttavalla tavalla muun muassa kauppaamalla asusteita, jotka eivät ole aitoa saamelaista käsityötä, vaan saamelaisia malleja mukailevia ja halvoista materiaaleista tehtyjä ns. kopioita. Hyödyntämisellä on negatiivinen vaikutus mm. saamelaiskäsityön arvostukseen sekä saamelaisten kuvaan itsestään. Eritoten matkailualalla hyödynnetään perinteistä saamelaista käsityötä. Ulkopuoliset tekevät saamenkäsityötä, jäljittelevät esimerkiksi saamelaisen käsityön alueellisia malleja myötäileviä tuotteita kuten pukuja (esimerkiksi värin materiaalien osalta) ja näitä tuotteita käytetään matkailupalvelujen tuottamisessa ja mainonnassa, niin että niiden käyttäjät eivät ole saamelaisia. Jälkimmäisestä mainitusta esimerkkinä on ei-saamelainen matkailuyrittäjä, joka pukeutuu saamenpukujäljitelmiin. Lisäksi matkamuistoina myydään saamelaiskäsityökopioita, jotka ovat massa- ja halpatuotantona valmistettuja. Saamelaiskäräjät on erittäin huolissaan näistä vakavista vaikutuksista, joita ulkopuolisten harjoittamalla, saamelaista käsityötä hyödyntävällä taloudellisella hyväksikäytöllä on. Saamelaisille on perustuslaissa taattu oikeus kielensä ja kulttuurinsa kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Taloudellinen hyväksikäyttö loukkaa saamelaisten kulttuurista perusoikeutta.

4 Sopimuksen toimeenpanon edellyttämät toimenpiteet saamelaiskulttuurin kannalta

Saamelaiskulttuurin kontekstissa aineettoman kulttuuriperinnön suojelu edellyttää lisätoimenpiteitä. Aineeton kulttuuriperintö on saamelaiskulttuurissa ennen kaikkea oraalista ja toiminnallista. Perinteiden säilyminen edellyttää erityisesti lisätukea ja mahdollisuuksia siirtää saamelaista käsityöperinnettä sukupolvelta toiselle esimerkiksi oppisopimuskoulutuksen kautta sekä konkreettisia aineettoman kulttuuriperinnön elvytystoimia. Aineeton kulttuuriperintö ei ole saamelaiskulttuurin kontekstissa museoissa tai arkistoissa säilytettävää tietoa eikä aineetonta kulttuuriperintöä voi suojella vain tallentamalla kulttuuriperinnöstä kertovia dokumentteja ja muita arkisto- ja museoaineistoa tai tutkimalla saamelaiskulttuuria. Aineettoman kulttuuriperinnön suojelu edellyttää kulttuuriperinnön säilymisen tukemista rahoituksella, hallinnollisilla ratkaisulla ja lainsäädäntöä kehittämällä.

Aineettoman kulttuuriperinnön suojelu edellyttää toimenpiteitä kulttuuriperinnön väärinkäytöksiä vastaan. Erityisen räikeää aineettoman kulttuuriperinnön väärinkäyttämisen on ollut matkamuseojen ja joiden matkailuyritysten toiminnassa. Saamelaista käsityöperinnettä on väärinkäytetty markkinoinnissa ja esimerkiksi Kiinassa tehtyjä matkailumuistioja on markkinoitu saamelaisena käsityöperinteenä. Saamen käsityötä suojaa tavaramerkki, Sámi Duodji, mutta se ei estä kaupallista käsityönmyyntiä saamelaiskäsityönä valtakulttuurien edustajien toimesta.

Saamen käsityö on raaka-aine intensiivistä työtä. Raaka-aineiden hankintaan edellyttää itsessään perinteistä tietoa luonnosta, kasveista ja eläimistöä. Käsityöt ovat myös työvoima-intensiivisiä. Saamen käsityö ei ole itsessään sellaisenaan kannattavaa, on vain muutamia käsityötaiteilijoita, jotka elättävät saamen käsityön harjoittamisella itsensä.

Saamelaisten aineetonta kulttuuriperintöä tuetaan nykyisin Suomessa opetus- ja kulttuuriministeriön saamelaiskäräjille myönnettävän kulttuurimäärärahan avulla. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt vuosittain Saamelaiskäräjille valtionavustusta 205 000 euroa saamenkielisen kulttuurin edistämiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan. Valtion vuoden 2012 talousarviossa määräraha leikattiin 182.000 euroon. Vuoden 2013 valtion talousarvioon sisältyvä valtionavustusesitys on edelleen 182.000 euroa. Rahoituksesta myönnetään avustuksia mm. saamelaistaiteilijoille, käsityöntekijöille ja perinteisen tiedon tallennukseen. Kulttuurimääräraha on riittämätön tarpeeseen nähden eikä kulttuurimäärärahan pienuus mahdollista pitkäjänteisten ja laajojen aineetonta kulttuuriperintöä tukevien hankkeiden tukemista. Saamelaista kulttuurimäärärahaa tulee nostaa vuodelle 2013 vähintään entiselle tasolle ja määrärahaa tulee nostaa vuosittain.

Hallituksen esitysluonnoksen mukaan sopimuksen täytäntöönpanon velvoittavien toimenpiteiden järjestämisen vuotuisten kustannusten arvioidaan olevan 124 000 euroa. Arvio perustuu muiden maiden toimeenpanoa koskeviin tietoihin aineettoman kulttuuriperinnön luetteloinnin, tallentamisen ja tutkimuksen sekä tiedonvälityksen järjestämisestä.

Saamelaiskäräjät pitää sopimuksen täytäntöönpanon arvioitujen vuotuisten kustannusten olevan arvioitu liian alhaiseksi. Sopimus ei tuo Suomelle vain velvoitteita luetteloita, tallentaa ja tutkia aineetonta kulttuuriperintöä, vaan myös ryhtyä toimiin aineettoman kulttuuriperinnön suojelemiseksi (11 artikla). Kuten saamelaiskäräjät on todennut, saamelainen aineeton kulttuuriperintö on uhanalainen ja vaarassa uhanalaistua ja jopa kadota. Saamelaiskäräjät esittää, että saamelaiskäräjille osoitetaan resurssit aineettoman kulttuuriperinnön suojelusopimuksen saamelaisia koskevien velvoitteiden toimeenpanon valmisteluun ja edistämiseen osoitetaan 50 000 euroa vuodelle 2013.

Yleissopimuksen johdannossa sopimusosapuolet katsovat, että aineettomalla kulttuuriperinnöllä on syvälinen yhteys aineelliseen kulttuuriperintöön ja luonnonperintöön. Sopimusosapuolet myös tunnustavat, että yhteisöillä, erityisesti alkuperäiskansojen yhteisöillä, ryhmillä ja joissain tapauksissa myös yksityishenkilöillä on tärkeä rooli aineettoman kulttuuriperinnön tuottamisessa, suojelemisessa, ylläpitämisessä ja uudelleenluomisessa ja siten myös kulttuurisen moninaisuuden ja inhimillisen luovuuden edistämisessä. Yleissopimuksen johdanto-osa edellyttää, että Suomen on sopimuksen toimeenpanossa kiinnitettävä erityistä huomiota saamelaisten aineettoman kulttuuriperinnön suojaan. Sopimuksen toimeenpanossa tulee perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti huomioida Suomen muut kansainväliset velvoitteet aineettoman kulttuuriperinnön suojaan liittyen. Biodiversiteettisopimuksen lisäksi Suomen ratifioimalla kulttuuri-ilmauksien suojelusopimuksessa ja YK:n alkuperäiskansajulistuksella, joka on Suomea moraalisesti velvoittava, on yhtymäkohtia aineettoman kulttuuriperinnön suojelusopimukseen. Suomen ratifioiman Unescon yleissopimuksen kulttuuri-ilmauksien suojelemiseksi (SopS 17/2007) tavoitteena on suojella ja edistää kulttuurien moninaisuutta.

Sopimuksen 1 artiklassa sopimusosapuolet tunnustavat kulttuuritoimintojen, -hyödykkeiden ja palveluiden erityisluonteen identiteetin, arvojen ja merkitysten välittäjänä. Kulttuuri-ilmauksien suojelusopimus määrittää kulttuuri-ilmaukset yksilöiden, ryhmien ja yhteisöjen luovuuden tuloksena syntyneiksi ilmaisuiksi, joilla on kulttuurinen sisältö. Saamelaiskulttuurissa perinteinen kulttuuri-ilmaus tarkoittaa joikumusiikkia, saamen käsityötä, saamelaistaidetta, kertomaperinnettä ja myyttejä, kirjallisuutta, saamenkielisiä paikannimiä sekä saamelaista rakennusperinnettä (mm. kodat, kammit, erityyppiset aitat). Lisäksi saamelaiseen muinaisuskoon kuuluva uhraaminen seidoille on kulttuuri-ilmaus. Uudemmat kulttuuri-ilmaukset tarkoittavat modernia saamelaismusiikkia, teatteria ja elokuvataidetta.

Alkuperäiskansajulistuksen 11 artiklan mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus harjoittaa ja elvyttää kulttuuria perinteitään ja tapojaan³. Artiklan 13 mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus ylläpitää, kehittää ja siirtää kieliään ja suullista kertomaperinnettä sukupolvelta toiselle.⁴ Artiklan 31 mukaan alkuperäiskansoilla on oikeus perinteiseen tietoon.⁵

5 Saamelaiskäräjien huomiot yleissopimuksen toimeenpanoon

11 artikla – Osapuolten tehtävät

Jokaisen osapuolen tulee:

- (a) ryhtyä tarvittaviin toimiin aineettoman kulttuuriperinnön suojelemiseksi omalla alueellaan;
- (b) 2 artiklan 3 kohdassa tarkoitettujen suojelutoimenpiteiden mukaisesti tunnistaa ja määrittää alueellaan esiintyvän aineettoman kulttuuriperinnön eri elementit yhteistyössä yhteisöjen, ryhmien ja asianmukaisten kansalaisjärjestöjen kanssa.

³ Alkuperäiskansoilla on oikeus harjoittaa ja elvyttää kulttuurisia perinteitään ja tapojaan. Tähän sisältyy oikeus ylläpitää, suojella ja kehittää niiden kulttuurien aiempia, nykyisiä ja tulevia ilmenemismuotoja, kuten arkeologisia ja historiallisia kohteita, esineitä, malleja ja seremonioita, tekniikkaa sekä kuvataiteita ja esittäviä taiteita ja kirjallisuutta.

⁴ Alkuperäiskansoilla on oikeus elvyttää, käyttää, kehittää ja siirtää tuleville sukupolville historiaansa, kieliään, suullisia perinteitään, filosofiaansa, kirjoitusjärjestelmiään ja kirjallisuuttaan sekä oikeus nimetä ja säilyttää omat yhteisön-, paikan- ja henkilönimensä.

⁵ Alkuperäiskansoilla on oikeus ylläpitää, hallita, suojella ja kehittää kulttuuriperintöään, perinnetietoaan ja perinteisiä kulttuuri-ilmauksiaan sekä tieteesä, teknologiansa ja kulttuuriensa eri ilmenemismuotoja, mukaan lukien inhimilliset ja geneettiset voimavarat, siemenet, lääkkeet, tieto eläinten ja kasvien ominaisuuksista, suullinen perinne, kirjallisuus, muotoilut, urheilu sekä perinteiset pelit ja leikit sekä kuvataiteet ja esittävät taiteet. Niillä on myös oikeus ylläpitää, hallita, suojella ja kehittää tähän kulttuuriperintöön, perinnetietoon ja perinteisiin kulttuuri-ilmauksiinsa liittyvää henkistä omaisuuttaan.

Yleissopimuksen velvoitteet koskevat saamelaiskulttuuria. Saamelaisilla on Suomen perustuslain 17 § 3 momentin mukaan perusoikeutena turvattu oikeus alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Säännöksen perustelujen mukaan saamelaisten kulttuuri ymmärretään laajasti kulttuurimuotona siihen kuuluvine perinteisine elinkeinoineen. Perustuslain perustelujen (HE 309/1993) mukaan kulttuurisuojauslainsäädännön tarkoituksena on turvata vähemmistöjen kulttuurimuotoja. Kulttuuri kattaa kaiken taiteellisen ja muun sivistyksellisen toiminnan, siis myös perinteet ja kansan omaleimaisen identiteetin. Suomen ratifioima kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus takaa saamelaisille itsemääräämisoikeuden (1 artikla)⁶ sekä oikeuden omaan kulttuuriin (27 artikla)⁷ (SopS 7-8/1976, laki 107/76 ja asetus 108/76). Saamelaiskäräjälain 1 § saamelaisilla alkuperäiskansana on saamelaisten kotiseutualueella omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto sen mukaan kuin tässä laissa ja muualla laissa säädetään. Lain § 5 mukaan Saamelaiskäräjien tehtävänä on hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat. Lain § 6 mukaan Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia tehtäviinsä kuuluvissa asioissa kansallisissa ja kansainvälisissä yhteyksissä.

Saamelaiskäräjät toteaa, että perustuslain ja saamelaiskäräjälain mukaan saamelaisten aineeton kulttuuriperintö kuuluu saamelaisten perustuslaillisen itsehallinnon tehtäviin. Toimenpiteet, joihin Suomi ryhtyy saamelaisen aineettoman kulttuuriperinnön suojelemiseksi edellyttävät saamelaiskulttuurin osalta näiden tehtävien siirtoa saamelaiskäräjille ja toimintojen riittävää resursointia. Saamelaisen aineettoman kulttuuriperinnön luetteloinnista tulee vastata saamelaiskäräjät.

13 artikla – Muut suojeletoimenpiteet

Varmistaakseen omalla alueellaan esiintyvän aineettoman kulttuuriperinnön suojelu, kehittäminen ja edistäminen jokaisen osapuolen tulee pyrkiä:

(a) ottamaan käyttöön yleinen toimintalinjaus, jonka tavoitteena on edistää aineettoman kulttuuriperinnön merkitystä yhteiskunnassa sekä sisällyttää tällaisen kulttuuriperinnön suojelu suunnitteluohjelmiin;

(b) nimeämään tai perustamaan yksi tai useampi asiantuntijaelin alueellaan esiintyvän aineettoman kulttuuriperinnön suojelemiseksi;

Saamelaiskäräjät toteaa artiklan a) kohtaan liittyen, että yleisen toimintalinjauksen laatiminen saamelaiskulttuuriin kuuluvan aineettoman kulttuuriperinnön edistämiseksi tulee laatia ja hyväksyä saamelaiskäräjillä, koska aineeton kulttuuriperintö kuuluu saamelaisten perustuslailliseen kulttuuri-itsehallintoon.

Artiklan b) kohtaan liittyen saamelaiskäräjät toteaa, että saamelaiskäräjien tulee toimia saamelaiskulttuurin aineettoman kulttuuriperinnön itsenäisenä asiantuntijaelimenä Suomessa.

⁶ 1. Kaikilla kansoilla on itsemääräämisoikeus. Tämän oikeuden nojalla ne määräävät vapaasti poliittisen asennoitumisensa ja harjoittavat vapaasti taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten olojensa kehittämistä.

2. Kansat voivat vapaasti käyttää luonnonrikkauksiaan ja -varojaan omiin tarkoituksiinsa, mikäli se ei vahingoita yhteisen edun periaatteelle perustuvan kansainvälisen taloudellisen yhteistyön ja kansainvälisen oikeuden velvoituksia. Missään tapauksessa ei kansalta saa riistää sen omia elinehtoja.

3. Kaikkien tämän yleissopimuksen sopimusvaltioiden, mukaan lukien ne valtiot, jotka ovat vastuussa itsemääräämisoikeutta vailla olevien alueiden ja huoltohallintoalueiden hallinnosta, tulee edistää itsemääräämisoikeuden toteuttamista ja kunnioittaa tätä oikeutta Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan määräysten mukaisesti.

⁷ Niissä valtioissa, joissa on kansallisia, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.

14 artikla – Koulutus, tietoisuuden vahvistaminen ja valmiuksien lisääminen

Jokainen osapuoli pyrkii kaikkiin asianmukaisiin keinoin:

- (a) turvaamaan aineettoman kulttuuriperinnön tunnistamisen, kunnioittamisen ja edistämisen yhteiskunnassa erityisesti lisäämällä;
- (ii) asianomaisille yhteisöille ja ryhmille suunnattuja koulutusohjelmia;
- (c) edistämään koulutusta sellaisten luonnollisten ympäristöjen ja tärkeiden paikkojen suojelemiseksi, joiden olemassaolo on keskeistä aineettoman kulttuuriperinnön ilmaisulle.

Saamelaiskäräjät pitää aineettoman kulttuuriperinnön suojelemiseen tähtäävien koulutusohjelmien lisäämistä ensiarvoisen tärkeänä aineettoman kulttuuriperinnön suojelulle. Koulutusohjelmat tulee suunnitella ja toteuttaa saamelaisen kulttuuri-itsehallinnon nojalla eettisesti turvaten aineettoman kulttuuriperinnön säilymisen osana saamelaiskulttuuria. Aineettoman kulttuuriperinnön säilymine edellyttää saamen kielten luonnollisten kielenkäyttöympäristöjen säilymistä sekä perinteisten elinkeinojen elinvoimaisuutta, koska niin saamen kielet kuin perinteiset elinkeinot (mukaan lukien käsityö) ylläpitävät saamelaisten aineetonta kulttuuriperintöä. Erityisesti saamelaisista lähtökohdista toteutettava saamenkielinen oppisopimuskoulutus olisi erinomainen keino turvata aineettoman kulttuuriperinnön säilymistä.

Saamelaiskäräjien toteuttama Saamelaisen lastenkulttuurikeskus Mánnu –hanke siirtää osana varhaiskasvatuspalveluita saamen kieltä ja aineetonta kulttuuriperintöä. Toiminta perustuu saamelaiskulttuuriin, perinteisiin taitoihin mutta myös taiteen eri lajeihin. Sen tavoitteena on lisätä lasten ja nuorten tuntemusta omaa kulttuuriaan kohtaan, antaa lapselle mahdollisuus oman alkuperäiskulttuurinsa perinnetietojen- ja taitojen omaksumiseen ja ohjata lapsia ja nuoria erilaisten taide-elämysten kokemiseen ja arvostamiseen saamen kielellä. Hanke on järjestänyt mm. joiku- ja taideopetusta. Hanke on kuitenkin epävarmalla pohjalla koska hanketta rahoitetaan projektirahoituksella. Hanke on osa Taikalamppu-verkosta, jonka rahoitus pienenee ensi vuonna vaarantaen lastenkulttuurikeskuksen toiminnan. Konkreettinen aineetonta kulttuuriperintöä siirtävä toiminta osana varhaiskasvatuspalveluja on ensiarvoisen tärkeää yleissopimuksen toimeenpanon edistämiseksi. On tärkeää, että toiminta saataisiin pysyväksi ja toiminnalle riittävä rahoitus niin saamelaisten kotiseutualueelle kuin sen ulkopuolellekin, jotta aineeton kulttuuriperintö ei katoa.

15 artikla – Yhteisöjen, ryhmien ja yksilöiden osallistuminen

Toiminnassaan aineettoman kulttuuriperinnön suojelemiseksi jokainen osapuoli pyrkii varmistamaan tällaista kulttuuriperintöä luovien, ylläpitävien ja välittävien yhteisöjen, ryhmien ja tarpeen vaatiessa myös yksilöiden mahdollisimman laajan osallistumisen ja osallistamaan heitä aktiivisesti aineettoman kulttuuriperinnön hallintaan.

Saamelaiskäräjät toteaa artiklan toimeenpanoon liittyen, että saamelaisen aineettoman kulttuuriperinnön hallinnasta tulee perustuslain, alkuperäiskansajulistuksen ja KP-sopimuksen 1 artiklan nojalla vastata saamelaiskäräjät.

Helsingissä 14.11.2012

Klemetti Näkkäljärvi